

نقش اخلاق حرفه‌ای معلم در تشویق دانش‌آموزان متوسطه به نماز

ثریا آرزومند

کارشناس الهیات، گرایش فقه و حقوق و دبیر متوسطه اول، شهرستان همدان، ناحیه ۱

چکیده

اخلاق حرفه‌ای یکی از شاخه‌های علم اخلاق به شمار می‌آید که مهم‌ترین وظیفه آن رشد و توسعه قوانین مبتنی بر اخلاق در مشاغل است. این موضوع در تعلیم و تربیت، به منظور تربیت انسان‌های نیک بسیار اهمیت دارد؛ زیرا یک معلم با اخلاق حرفه‌ای بر روی متری بیشت‌ترین و مطلوب‌ترین تأثیر را خواهد گذاشت. با توجه به اهمیت نوجوانان و جوانان به عنوان دانش‌آموز مقطع متوسطه در کشور ما و تأثیری که فریضه الهی نماز در زندگی حال و آینده آن‌ها و متعاقب آن در آینده کشور بر جای خواهد گذاشت، این پژوهش به بررسی نقش اخلاق حرفه‌ای معلم در تشویق دانش‌آموز متوسطه به نماز پرداخته است. شیوه انجام پژوهش حاضر توصیفی-تحلیلی است و نتیجه نشان می‌دهد که یک معلم توانا با اخلاق حرفه‌ای در ترغیب و انگیزه دادن به دانش‌آموز مقطع متوسطه جهت خواندن نماز و تداوم در انجام این فریضه شیوه‌های خاصی به کار می‌برد که فـروتنی در مقابل دانش‌آموز، داشتن شرح صدر، برخورداری از اخلاق نیک، دعوت دانش‌آموز بر اساس اخلاق و ادبیات و فرهنگ وی، عمل به آنچه که می‌گوید، وقت‌شناسی، اهمیت به فضای نمازخانه، اجرای برنامه‌های فرهنگی و آموزشی مهم‌ترین این شیوه‌ها به شمار می‌آیند.

واژه‌های کلیدی: اخلاق حرفه‌ای، معلم، تشویق، دانش‌آموزان، دوره متوسطه، نماز.

۱-مقدمه

معلم کلام پرمحتوایی است که خوشبختانه درک این امر برای معلمان به خصوص با آموزش‌های مستمر کنونی رو به افزایش است. معلم و مربی از الگوهای با درجه مقبولیت بالا در نزد نوجوان است. مربیان دلسوز و آگاه با هوشیاری خود می‌توانند بستر را برای همانندسازی دانش‌آموزان در جهت تعیین بهترین الگوهای رفتاری برای خود فراهم کنند. از این رو مشارکت پویای مدیران و مربیان در حوزه فرهنگ و ترویج ارزش‌های انسانی و اخلاقی همراه با عمل، باعث تسهیل شناخت ملاک‌های فضیلت و انسان‌های فاضل برای نوجوان خواهد بود.

همراهی مدیر، معلم و مربی با دانش‌آموز در نماز جماعت مدرسه و سعی آنان در اجرای دستورات خداوند و مراقبت از رفتار و گفتار خود، سبب ایجاد انگیزه و اشتیاق بیشتر برای حضور دانش‌آموز در نماز خواهد شد. باید به این نکته توجه داشت که «الگو بودن رهبران دینی، علمی و مذهبی نقش اساسی را در تکوین شخصیت دانش‌آموزان ایفا می‌کند» (اسدی گرمارودی، ۱۳۶۹: ۱۵۱).

ارتباطی که بین دانش‌آموز و معلم وجود دارد رابطه‌ای درونی و معنوی است. معلم در نظر دانش‌آموز شخصیتی قابل احترام و برجسته است که می‌تواند نقش کمک‌کننده‌ای در بزرگ شدن دانش‌آموز و رسیدنش به استقلال و آزادی و به رسمیت شناخته شدن در جامعه داشته باشد.

دانش‌آموزی که توسط معلم خود به شناخت دینی و تبدیل آن به باور قلبی رسیده است، اینک با الگو قرار دادن وی می‌کوشد همچون او رفتاری مطابق با اعتقادات داشته باشد.

یک معلم با اخلاق حرفه‌ای در عرصه تربیت دینی دانش‌آموزان با به کار بستن اصول و شیوه‌های مؤثر و کارآمد می‌تواند در سرعت‌بخشی و بالا بردن انگیزه دانش‌آموزان برای اقامه نماز تأثیرگذار باشد. این موضوعی است که در پژوهش حاضر می‌خواهیم به آن بپردازیم.

۲-پیشینه تحقیق

مقالات انجام شده در این زمینه را در دو بخش می‌توان معرفی نمود:

الف) پژوهش‌های مرتبط با فریضه نماز

- محمد تقی مبشری (۱۳۹۸) در مقاله «نقش معلم در اعتلای فرهنگ انسانی، اسلامی به وسیله تبیین مفاهیم نماز»،

نقش معلمان را در توضیح دقیق مفاهیم مرتبط با نماز و چگونگی انتقال آن را مورد بررسی قرار داد.

- حسین مهرداد و طنین معظمی گودرزی (۱۴۰۱) در مقاله «نگاهی آسیب شناسانه به نقش تعلیم و تربیت در انجام و

تداوم فریضه نماز» به بررسی نقش تربیت در شکل‌گیری شخصیت و جنبه‌های گوناگون آن، به ویژه رشد اخلاقی و دینی و

بالاخص انجام فریضه نماز، آن هم با نگاهی آسیب شناسانه و نقادانه به روش تعلیم و تربیت پرداختند.

خدیجه مرادی و نعمت الله موسی‌پور (۱۳۹۱)، در مقاله «راه‌های توسعه و ترویج فرهنگ اقامه نماز در بین دانش‌آموزان دختر

دبیرستان‌های شهر تهران»، بخاطر اهمیت دوره سنی نوجوانی روش‌های ترویج و گسترش فرهنگ نمازخوانی را در دانش‌آموزان

دختر دبیرستان‌های تهران بررسی کردند.

ب) پژوهش‌های مرتبط با اخلاق حرفه‌ای معلمان

- رحمت شایسته فرد و عبدالله غلامی (۱۳۹۹) در مقاله «اخلاق حرفه‌ای معلمی و تأثیر نگرش صحیح در پرورش متربی»، اعتقاد معلمان به خداوند، جهان هستی و انسان، به عنوان اخلاق حرفه‌ای آنان مورد بررسی قرار دادند و تأثیر نگرش آنان در پرورش دانش‌آموزان را تبیین نمودند.

- بلال مرادویسی (۱۳۹۹) در مقاله «اخلاق حرفه‌ای معلمان»، به این دلیل که در مدارس علاوه بر آموزش، پرورش نیز صورت می‌گیرد، بررسی اخلاق حرفه‌ای معلمان و ویژگی‌های آن پرداخت؛ زیرا معلم اخلاق‌مند ضمن اینکه خودش از اخلاق برخوردار است، می‌تواند اخلاق را به دانش‌آموزان خود آموزش دهد.

- لیلا کریمی اصل و زینب کریمی اصل (۱۴۰۱) در مقاله «بررسی نقش اخلاق حرفه‌ای و اسلامی معلمان معارف در اثرگذاری معارف دینی در دانش‌آموزان متوسطه شهر ایزده»، به بررسی نقش اخلاق معلمان معارف اسلامی و میزان تأثیرپذیری آن بر فراگیری معارف توسط دانش‌آموزان پرداختند.

۳- روش تحقیق

تحقیق در این پژوهش به صورت کتابخانه‌ای و با بررسی مطالب و تحقیقات پیشین صورت گرفته و بررسی اطلاعات به روش توصیفی-تحلیلی انجام شده است.

۴- مبانی تحقیق

۴-۱- اخلاق

اخلاق جمع کلمه خُلُق و در لغت به معنای «سرشت» و «سجیه» است (فراهیدی، ۱۴۰۹ق: ج ۴ / ۱۵۱) و علاوه بر سجایای نیک و پسندیده، سجایای زشت و ناپسند را نیز در بر می‌گیرد.

اخلاق از دیدگاه اندیشمندان اسلامی عبارت است از: «صفات و ویژگی‌های پایدار در نفس که موجب می‌شوند کارهایی متناسب با آن صفات به طور خودجوش و بدون نیاز به تفکر و تأمل از انسان صادر شود» (مجلسی، ۱۴۰۳ق: ج ۶۷ / ۳۷۲). همانگونه که در زبان لاتین دو واژه moral و ethics بیانگر دو کاربرد متمایز برای اخلاق هستند، در زبان فارسی نیز واژه اخلاق دارای معانی و کاربردهای متفاوتی است؛ گاهی به معنای خُلُق و خوی، رفتار عادت شده، مزاج، عادت و سجیه و مترادف با custom به کار می‌رود. گاهی هم به معنای دانشی است که درباره حسن و قبح رفتار بحث می‌کند (عابدینی، ۱۳۸۸: ۵۱۶). به طور کلی می‌توان گفت دغدغه اصلی و تمرکز اخلاق طبیعی، تلاش برای انسان خوب بودن است.

در علوم اجتماعی «اخلاق» به معنای ارزش‌های اخلاقی حاکم بر رفتار مناسب یک فرد یا یک گروه است. همچنین «اخلاق»، به عنوان شاخه‌ای از فلسفه، تلاشی منظم و هدفمند برای پی بردن به ماهیت و مبانی اخلاق و اثر آن بر رفتار انسان است. اخلاق به دو حوزه فردی و حرفه‌ای قابل تقسیم‌بندی است.

۴-۲- اخلاق حرفه‌ای

اخلاق حرفه‌ای که در دو معنای «خلق و خوی حرفه‌ای» و «علم بررسی مسائل اخلاق حرفه‌ای در کسب و کار» به کار می‌رود (عابدینی، ۱۳۸۸: ۵۱۶)، مجموعه‌ای از اصول و استانداردهای سلوک بشری است که وظیفه تعیین نحوه رفتار افراد و گروه‌ها را بر عهده دارد. به بیان دیگر، در اخلاق حرفه‌ای، همچون شاخه‌ای از دانش اخلاق، تکالیف اخلاقی در یک حرفه و مسائل اخلاقی مرتبط با آن مورد بررسی قرار می‌گیرد (به‌گایر، ۱۳۹۰).

باید توجه داشت که اخلاق حرفه‌ای در مورد هر شغلی می‌تواند مطرح باشد؛ مانند: مشاوره، پژوهش، تدریس، نویسندگی، طبابت و ... همچنین هدف از اخلاق حرفه‌ای، مسؤولیت اخلاقی است که فرد در شغل خود دارد (ایمانی‌پور، ۱۳۹۱).

اخلاق حرفه‌ای از دیدگاه اندیشمندان حوزه اخلاق دارای مؤلفه‌های گوناگونی است، اما آنچه امروزه بیشتر مورد توجه و بررسی اندیشمندان این حوزه قرار گرفته، شامل اخلاق فایده محور، اخلاق فرد محور، اخلاق عدالت محور، اخلاق وظیفه محور و اخلاق حقوق محور است (به‌هاگیر، ۱۳۹۰).

۳-۴- اصول و ویژگی‌های اخلاق حرفه‌ای

از اصول و ویژگی‌های اخلاقی که باید افراد در حرفه خود بدان توجه داشته باشند، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- **تعهد و مسئولیت‌پذیری:** فرد در برابر تصمیمات خود مسؤول و دربارۀ پیامدهای آن پاسخگو است. در انجام تمام وظایف و مسؤولیت‌های خویش دقیق، کوشا، اخلاق‌مدار، پرتوان، با اخلاص و الگوی دیگران است.
- **رشد و ارتقاء:** با جدیت و تلاشی که در کسب مهارت‌های کاری دارد، اعتماد به نفس خود را بالا برده و در تمام موارد تلاش می‌کند ممتاز و برجسته باشد. از ایستایی و رکود در حیطه کاری خود ناراضی است و از راه‌های درست و شایسته به دنبال رشد و ارتقاء خویش است.
- **صداقت:** به درستکاری، شرافت و خوشنامی در کار اهمیت می‌دهد. اهل ریاکاری و دورویی نیست. همواره باوجدان و در انجام امور شجاع و جسور است.
- **انعطاف‌پذیری و احترام‌گذاری:** در تصمیم‌گیری‌ها ضمن ارج نهادن به نظرات دیگران، برای آنان حق تصمیم‌گیری قائل شده و تنها به منافع خود نمی‌اندیشد. خوش قول و وقت‌شناس است و به حقوق دیگران احترام می‌گذارد.
- **پای‌بندی و احترام به قوانین و ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی:** ضمن شرکت در فعالیت‌های اجتماعی و احترام به ارزش‌های اجتماعی، در تعامل با فرهنگ‌های دیگر متعصبانه رفتار نمی‌کند.
- **عدالت‌ورزی و پرهیز از تبعیض:** طرفدار حق و حقیقت است. متعصبانه قضاوت نمی‌کند. در بین افراد از لحاظ نژاد و قومیت و جایگاه فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی تبعیض قائل نمی‌شود.
- **توجه و حمایت کردن:** احساسات دیگران را مورد توجه قرار می‌دهد. نسبت به دیگران بخشنده و مهربان است. شریک غم و اندوه افراد در هنگام مصیبت و گرفتاری است و با آنان همدلی می‌کند.
- **معتدماً بودن:** نسبت به انجام درست وظایف خود تعهد دارد. فردی مورد اعتماد و رازدار است (نقل از ربیعی، ۱۳۹۳).

۴-۴- اخلاق حرفه‌ای شغل معلمی

حرفه در لغت به معنای «پیشه، کسب و کار و صنعت» است (معین، ۱۳۸۱: ذیل واژه) و در زبان فارسی معمولاً مترادف با شغل به کار می‌رود.

با اندکی تعمق مشخص می‌شود حرفه به معنای کار تخصصی است و اخلاق حرفه‌ای یعنی: «اصل وظایف و استانداردهای رفتار فردی و سازمانی مورد انتظار از افراد حرفه‌ای در مشاغل گوناگون». بنابراین، اخلاق حرفه‌ای معلمی شامل وظایف و استانداردهای رفتاری است که فرد در هنگام شروع به کار در حرفه معلمی باید آن‌ها را بشناسد تا بتواند به طور حرفه‌ای به تربیت متربی‌ان بپردازد.

آموزش اخلاق حرفه‌ای می‌تواند به عنوان مجموعه‌ای از باورهایی که یک معلم در تعامل با دانش‌آموزان، همکاران، کارفرمایان، والدین کودکان و همه ذینفعان در زندگی معلم می‌پذیرد، بهترین ترکیب باشد. این اصول، راهنمایی برای هدایت معلمان در

¹ . professional

انجام وظایف روزانه خود در تعامل با ذینفعان‌شان است (فیشر، ۲۰۱۳). بنابراین، اصول اخلاق حرفه‌ای آموزش از دو منظر قابل نقد و بررسی است:

اول) استانداردهای اخلاقی که باید در حیطه آموزش رعایت شوند و به فرایند یاددهی- یادگیری مرتبط هستند.
دوم) اصول اخلاق فردی که فرد باید در هر زمان و مکانی خود را ملزم به رعایت آن‌ها بداند.
اگرچه اصول اخلاق حرفه‌ای مربوط به شغل معلمی در هر کشوری معمولاً تابع قوانین آن کشور است، اما غالباً اصول زیر در همه آن‌ها یکسان و مشترک است:

-فعال بودن در تربیت دانش‌آموزان: معلم باید در فرایند تکامل شناختی دانش‌آموزان نقشی پویا و فعال داشته باشد و از انجام کارهایی که نشان از تبعیض قائل شدن بین دانش‌آموزان و یا بهره‌کشی از آنان دارد، اجتناب کند.
-رعایت مساوات در برقراری ارتباط با دانش‌آموزان: معلم باید در برقراری ارتباط با دانش‌آموزان خود مساوات را رعایت کرده و از برقراری روابطی که منجر به مساعدت نسبت به یک نفر یا اصطلاحاً پارتی بازی می‌شود، بپرهیزد.
-محرم و معتمد بودن: معلم باید نسبت به محرمانه بودن امور مربوط به نمره، گزارش حضور و غیاب، گفتگوها و برقراری ارتباط فردی دانش‌آموزان با وی آگاه باشد و تنها در صورت راضی بودن دانش‌آموزان یا در هنگام نیاز قانونی مؤسسه آموزشی، به ارائه آن‌ها بپردازد.

-ارتباط محترمانه داشتن با همکاران: معلم باید در ارتباط با همکاران خود محترمانه رفتار کند و همراه با آنان در راستای تکامل و توانمندسازی دانش‌آموزان همکاری کند.

-احترام گذاشتن به امور مربوط به مؤسسه آموزشی: معلم باید به امور مربوط به مؤسسه آموزشی که شامل اهداف آموزشی، سیاست‌ها و استانداردها است کاملاً آگاه باشد و با پیروی کردن از آن‌ها رفتار محترمانه خود را نشان دهد.

-آشنایی داشتن با اصول و روش‌های تدریس: معلم باید آشنایی کامل با اصول آموزش و روش‌های تدریس داشته باشد و روش تدریسی متناسب با اهداف آموزشی را در پیش گیرد (ایمانی‌پور، ۱۳۹۱).

-اشراف کامل داشتن به موضوع و محتوای درسی: معلم باید نسبت به موضوع تدریس خود احاطه و اشراف کامل داشته و در خصوص دقیق و درست و به روز بودن محتوای تدریس و متناسب بودن آن با مقطع تحصیلی مورد نظر اطمینان داشته باشد.

-ارزشیابی درست و بی‌طرفانه دانش‌آموزان: معلم باید در ارزشیابی دانش‌آموزان معیارهایی چون: استفاده از روش‌های معتبر، شفافیت و بی‌طرفی، تناسب با اهداف آموزشی مقطع تحصیلی دانش‌آموزان را مد نظر قرار دهد.

۴-۵- مفهوم‌شناسی نماز

نماز که در لغت به معنای «پرستش، نیاز، سجود، بندگی و اطاعت، خم شدن برای اظهار بندگی و اطاعت است (عمید، ۱۳۸۱: ذیل واژه)، یکی از فرایض دینی و عبادت مخصوصی است که مسلمانان پنج نوبت در شبانه روز به جا می‌آورند. نماز ارتباط خالصانه با خداست که باعث نورانی شدن دل و صفای درون می‌شود و با بصیرتی که به همراه دارد، هدایتگر انسان در پیچ و خم‌های زندگی، بن‌بست‌ها و مشکلات است (قرائتی، ۱۳۸۹: ۱۴۴).

نماز داروی فراموشی و وسیله یاد خداوند، رابطه معنوی مخلوق با خالق، دل‌کنند از مادیات و پرواز دادن روح و پا فراتر نهادن از دیدنی‌ها و شنیدنی‌ها است. فواید نماز خواندن عبارتند از:

(۱) تجلی یاد خدا در دل هاست؛

(۲) بازدارنده انسان از گناهان و زشتی‌ها است؛

(۳) باعث پاکی روح است؛

(۴) سبب نیکی به دیگران می‌شود؛

(۵) مایه انضباط و وقت‌شناسی است؛

(۶) سبب رستگاری انسان می‌شود.

علامه طباطبایی در تفسیر میزان درباره اهمیت و فواید نماز چنین می‌نویسد: مردم باید دل‌های خود را متوجه و متمایل به یاد خدا کنند، زیرا تمام تلاش و همت انسان در زندگی برای رسیدن به سعادت و نعمت است و تنها ترس او افتادن در بدبختی و شقاوت. و خداوند تنها عاملی است که هم امور خیر در دست اوست و هم مرجع همه خوبی‌ها اوست. و او قادر بر بندگان و تضمین‌کننده سعادت ایشان است. پس، توجه و اعتماد و اتصال به او موجب نشاط و شادابی و کمال مطلوب است. یاد خدا مایه آرامش دل‌ها و رهایی از نگرانی‌ها است (نقل از ایزدی، ۱۳۹۴: ۶).

۴-۵- تشویق

تشویق در لغت به معنای آرزومند کردن و به شوق افکندن آمده است (معین، ۱۳۸۱: ذیل واژه) و در اصطلاح به رفتاری گفته می‌شود که مربی بدان وسیله با ایجاد احساس خوشایند در متری نسبت به کار پسندیده‌ای که انجام داده، باعث استمرار و تثبیت مشتاقانه و عاشقانه آن کار در وجود متری گردد. به طور خلاصه می‌توان گفت تشویق عبارت از ایجاد حس خوشایند پس از رفتار ارزشمند برای متوجه ساختن متری به نیکی عمل خود است و هدف غایی تشویق، مهیا کردن بستر برای افزایش کیفیت و کمیت استمرار رفتار ارزشمند است (بنی‌هاشمی، ۱۳۸۹: ۸۹).

با توجه به ملازمت تربیت با تن دادن به تکالیف که سبب از بین رفتن شوق و علاقه می‌شود، باید از ناخوشایندی این امر به شیوه‌ای کاست که پذیرش و انجام تکلیف هموارتر شود و تشویق یکی از شیوه‌های تربیتی مؤثر برای این کار است. تشویق نقش مؤثری در تحریک انسان برای رسیدن به اهداف ارزشمند تربیت، نیرو بخشیدن به آدمی در انجام امور خیر، افزایش انگیزه برای کوشش بیشتر و مهیا ساختن شادابی لازم در تربیت بر عهده دارد. حضرت علی (ع) به مالک فرمودند: آنان را به نیکویی یاد کن و پیوسته تشویقشان نما و کارهای مهمی را که انجام داده‌اند برشمار، زیرا یادکردن کارهای نیک آنان باعث افزایش انگیزه برای تلاش و حرکت می‌شود و در افراد سست و کاهل ایجاد تمایل برای انجام کار می‌کند (نهج البلاغه، نامه ۵۳).

ترغیب، تقویت‌کنندگی و نتیجه‌بخشی تشویق، مانند هر کار دیگری، در گرو تعلق یافتن آن به فعل، عمل و خصایص خوب شخص است. امام رضا (ع) فرمودند: «همانا خداوند وسعت‌دهنده و کریم است و در مورد عمل ضامن ثواب است» (کلینی، ۱۴۰۷ق: ج ۱/ ۵۴۷).

۵- نقش اخلاق حرفه‌ای معلمان در تشویق دانش‌آموزان متوسطه به نماز

معلم با توجه به نفوذ معنوی که دارد، می‌تواند قلب و اندیشه و رفتار دانش‌آموز را در اختیار خود بگیرد، چرا که ممکن است همه رفتار معلم از کوچکترین حرکات و اشارات او گرفته تا شیوه گفتار و عملش توسط دانش‌آموزان تقلید شود.

کار معلم تنها به تدریس و آموزش خلاصه نمی‌شود، بلکه می‌تواند با آموزش مستقیم و غیر مستقیم خود روح و روان دانش‌آموزان را تحت تأثیر قرار دهد و این امر ریشه در الگوی رفتاری و کرداری بودن معلم برای دانش‌آموزان دارد. معلم علاوه

بر آموزش دانش‌آموزان، نقش پرورش آنان را هم بر عهده دارد. معلم آراسته به ارزش‌های والای انسانی می‌تواند دانش‌آموزان خود را به شیوه‌ای نیکو آموزش داده و تربیت کند؛ البته در زمینه تربیت نباید از نقش مؤثر والدین غافل بود و یا آن را نادیده گرفت.

در مدرسه دو خرده فرهنگ با ارزش‌های متفاوت وجود دارد: خرده فرهنگ دانش‌آموزان و خرده فرهنگ معلمان. ارتباط نوجوان با معلم و علاقه به او اثرات فراوانی در علایق، نگرش‌ها، تفکرات و تمایلات وی دارد. از این رو هر چه این ارتباط و علاقه بیشتر باشد، آثار آن آشکارتر خواهد بود. این علاقه به شکل‌ها و رنگ‌های گوناگونی جلوه می‌کند که پایه و اساس آن را عواملی چون: شخصیت معلم، میزان تعهد وی به شغل خود، میزان درک و شناخت او از مرحله نوجوانی و شیوه حل مسائل تشکیل می‌دهد. چنانچه معلم نسبت به دانش‌آموزان از شیوه‌های امر و نهی، تهدید، آزار و شکنجه استفاده کند، بین خود و دانش‌آموزان فاصله و جدایی ایجاد می‌کند و مورد بی‌توجهی آنان قرار می‌گیرد. اما اگر معلم به شیوه‌ای خوب و عادلانه رفتار کند و همیشه همکاری صمیمانه با دانش‌آموزان داشته باشد و در هنگام درخواست کمک، از سرزنش کردن آنان بپرهیزد، می‌تواند اعتماد و محبت دانش‌آموزان را به خود جلب کند (بیابانگرد، ۱۳۷۶).

اخلاق حرفه‌ای معلمان در تشویق و ترغیب دانش‌آموزان به نماز تأثیر بسزایی دارد. آنان به عنوان دعوت کنندگان به نماز باید خود را به خصوصیات و ویژگی‌های اخلاق حرفه‌ای آراسته سازند. در این بخش مهم‌ترین ویژگی‌های اخلاق حرفه‌ای معلمان که سبب گرایش و علاقه دانش‌آموزان به فریضه نماز می‌شود، مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۵-۱- تواضع کامل در برابر دانش‌آموز

تواضع که در لغت به معنی «افتادگی، خاکساری، خشوع، خضوع، شکسته نفسی، فروتنی» آمده است (عمید، ۱۳۸۱: ذیل واژه)، در اصطلاح علم اخلاق، به فروتنی و خوار شدن اطلاق می‌شود (راغب اصفهانی، ۱۳۸۷: ج ۴ / ۴۶۴). تواضع از جمله فضایل اخلاقی است که سبب گشایش درهای رحمت خداوند بر روی بندگان می‌شود.

بر طبق آیات و روایات اسلامی، در کنار دعوت شدن انسان به خوش‌خلقی و تواضع، به پرهیز از افراط و تفریط در این امر توصیه شده است. خداوند در قرآن کریم در توصیف ویژگی‌های دوستان خدا به تبیین این ویژگی پرداخته و چنین می‌فرماید: «فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٌ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ...»؛ خداوند جمعیتی را می‌آورد که آن‌ها را دوست دارد و آنان (نیز) او را دوست دارند، در برابر مؤمنان متواضع، و در برابر کافران سرسخت و نیرومندند» (مائده / ۵۴).

همچنین در توصیف ویژگی‌های اخلاقی پیامبر اکرم (ص)، چنین به تبیین ویژگی تواضع در وجود وی می‌پردازد: «مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ...»؛ محمد (ص) فرستاده خداست و کسانی که با او هستند در برابر کفار سرسخت و شدید و در میان خود مهربانند...» (فتح / ۲۹).

یک معلم حرفه‌ای با دانش‌آموزان با تواضع و فروتنی برخورد می‌کند، نه با رفتاری متکبرانه. هیچ‌گاه نباید علم و دانایی ما باعث این‌گونه رفتارها شود.

سقراط می‌گوید: «من فقط یک چیز می‌دانم که آن این‌که هیچ‌چیز نمی‌دانم». (دهنوی، ۱۳۷۷: ۷۰).

این‌گونه برخورد کردن منجر به راحتی شاگرد در کنار معلم و ارتباط بیشتر با او می‌شود، و این بهترین زمان برای نفوذ در دل آن‌هاست.

۵-۲- شرح صدر

صفت دیگری که بیانگر اخلاق حرفه‌ای معلمان و مربیان است، داشتن سعه صدر یا همان صبر و بردباری است. شرط موفقیت در شغل معلمی که به نوعی می‌توان آن را رسالت تعلیم و تربیت نامید، داشتن صبر و بردباری است. چنانکه حضرت موسی در آغاز کار تبلیغ، وقتی به مانع بزرگی چون فرعون برخورد کرد، از خداوند طلب شرح صدر کرد: «رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي؛ خداوندا سینه مرا گشاده گردان» (طه/ ۲۰). از دیدگاه حضرت علی (ع)، پیشوا و مظهر صبرکنندگان، سعه صدر از ابزار مهم رهبری و هدایت جامعه است: «أَلَةُ الرِّيَاسَةِ سَعَةُ الصَّدْرِ» (نهج البلاغه، حکمت ۱۷۶).

۵-۳- اخلاق نیک

دانش‌آموزان تمام رفتار و کردار معلمان را زیر نظر داشته و از خوش خلقی، ادب، خیرخواهی و نوع دوستی آن‌ها درس می‌گیرند. همچنین با اثرپذیری از اخلاق، رفتار و کردار آنان سعی در همسان‌سازی خود با آنان دارند. به همین دلیل، معلم تنها آموزش-دهنده نیست، بلکه فراتر از آن، یک مربی و یک الگوی تأثیرگذار است. خداوند در قرآن درباره خلق و خوی پیامبر (ص) می‌فرماید: «وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ؛ و تو اخلاق عظیم و برجسته‌ای داری» (قلم/ ۴).

یک معلم دارای اخلاق حرفه‌ای به تأسی از پیامبر (ص) می‌کوشد با نیکی اخلاق، رفتار و گفتار خود به خوبی از عهده تربیت و پرورش دانش‌آموزان برآید و بدین وسیله بزرگ‌ترین خدمت را به جامعه خود بکند.

۵-۴- دعوت بر اساس اخلاق و ادبیات و فرهنگ دانش‌آموز

یکی از موارد اخلاق حرفه‌ای معلم، سخن گفتن و برقراری ارتباط با دانش‌آموزان متناسب و مطابق با ادبیات و فرهنگ آنان است تا بازخوردی خوب از سوی آنان دریافت کند؛ چنانکه خداوند در قرآن در خصوص رسالت پیامبرانش به این موضوع مهم تأکید می‌فرماید: «وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُولٍ إِلَّا بِلِسَانٍ قَوْمِهِ؛ ما هیچ پیامبری را نفرستادیم، جز به زبان قومش؛ ما هیچ پیامبری را نفرستادیم، جز به زبان قومش» (ابراهیم/ ۴).

علامه طباطبایی (۱۳۵۱: ج ۱۲/ ۱۶) در تفسیر این آیه به اهمیت موضوع هم‌زبانی و قابل فهم سخن گفتن می‌پردازد و می‌گوید اگر خداوند پیامبری را برای هدایت قومی می‌فرستد، به زبان همان قوم و متناسب با میزان فهم عموم سخن می‌گوید تا از این طریق بتواند مقاصد وحی را به خوبی بیان کند.

اخلاق حرفه‌ای معلم ایجاب می‌کند در انتقال مفاهیم به دانش‌آموزان، سطح درک و فهم و افق فکری آنان را در نظر داشته باشد و به زبانی قابل فهم با آنان سخن گوید. باید توجه داشت که معلم با مد نظر قرار دادن این نکته مهم می‌تواند زمینه مساعدی را برای برقراری ارتباط با دانش‌آموزان فراهم کند.

۵-۵- عمل کردن معلم به سخنانی که می‌گوید

معلم باید مصداق بارزی از همراهی گفتار و کردار بر طبق این آیه قرآن باشد که خداوند در خطاب به پیامبرش می‌فرماید: «قَالَ يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَرَزَقَنِي مِنْهُ رِزْقًا حَسَنًا وَ مَا أُرِيدُ أَنْ أَمْلِكُمْ إِلَى مَا أَنْتُمْ عَنْهُ إِنْ أُرِيدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ...؛ گفت: «ای قوم من! به من خبر دهید، اگر دلیل آشکاری از پروردگارم داشته باشم و روزی و موهبت نیکویی به من داده باشد، [آیا می‌توانم برخلاف فرمان او رفتار کنم؟! من هرگز نمی‌خواهم چیزی که شما را از آن باز می‌دارم، خودم مرتکب شوم. من جز اصلاح، تا آنجا که توانایی دارم، نمی‌خواهم» (هود/ ۸۸).

گفتار یک معلم با اخلاق حرفه‌ای با رفتار و عقیده وی منطبق است؛ زیرا چنین معلمی می‌داند که توصیه به آنچه عمل نمی‌کند، موجب پیدایش تناقض و شکاف در ساحت‌های وجودی دانش‌آموز خواهد گردید و اگر صائب‌ترین سخنان را بر زبان آورد و خود عامل به آن‌ها نباشد، هر چند صحیح و قابل استفاده برای دیگران باشد، نمی‌تواند تأثیرگذار باشد؛ بنابراین زمانی که به دانش‌آموزان بر خواندن نماز تأکید می‌کند، خود نیز باید با در نماز جماعت شرکت کند و حتی پیش قدم شود. خواندن نماز تأکید می‌کند، خود نیز باید با در نماز جماعت شرکت کند و حتی پیش قدم شود.

۵-۶- وقت‌شناسی

در دعوت به انجام کار یا پند و اندرز دادن به دانش‌آموز باید وقت شناس باشد؛ زیرا اگر بجا و مناسب باشد، مؤثرتر خواهد بود. امام علی (ع) در این باره می‌فرماید: «کسی که میوه را قبل از رسیدنش بچیند، مانند کسی است که در زمین شخص دیگری کشت کرده باشد.» (قرائتی، ۱۳۹۳: ۶۵-۶۴)؛ بنابراین معلمی که صاحب اخلاق حرفه‌ای است، در دعوت و تشویق دانش‌آموز به خواندن نماز، شرایط زمانی را هم در نظر می‌گیرد تا نتیجه مطلوب‌تری به دست آورد.

۵-۷- اهمیت به فضای نمازخانه

برای آرامش یافتن روح زیباپسند نوجوانان در فضای نمازخانه و احساس امنیت در آن، توجه به چند نکته ضروری به نظر می‌رسد (محمودیان، ۱۳۸۷: ۸۰) که می‌توان به این موارد اشاره کرد:

- پاکیزگی: فضای نمازخانه باید پاکیزه و عاری از هر نوع آلودگی باشد تا نوجوان به طور آشکار تحقق حدیث «النظافه من الایمان» را در آن‌جا مشاهده کند و جذب فضای پاک و نورانی آن شود.
- جذابیت: فضای نمازخانه باید برای نوجوان دارای جذابیت باشد. استفاده از فرش‌های فرسوده و کثیف و وجود دیوارهای آلوده و دود گرفته باعث از بین رفتن جذابیت می‌شود.

- زیبایی: زیبایی محیط نمازخانه یکی دیگر از عوامل جذب نوجوان است. البته ذکر این نکته لازم است که منظور از زیبایی، تجمل نیست و این دو کاملاً با هم فرق دارند و منظور از زیبایی، مفهوم ارزشی و دینی آن است و چه بسا در مواردی ممکن است تجمل باعث روی‌گردانی نوجوان مشتاق و راغب از نماز شود. مواردی نظیر: استفاده از کاشی‌های آبی رنگ زیبای منقش به آیات قرآن و اسماء متبرکه، استفاده از فرش‌های یک رنگ و زیبا، داشتن نور مناسب و هوای مطبوع، استفاده از مَهرهای تمیز و سجاده‌های ساده می‌تواند در افزایش زیبایی نمازخانه و جذب نوجوانان به سوی نماز تأثیرگذار باشد.

۵-۸- اجرای برنامه‌های فرهنگی و آموزشی

معلم حرفه‌ای با ایجاد انگیزه در دانش‌آموزان آنان را به خواندن نماز تشویق و ترغیب می‌کند. وی این کار را با برنامه‌های فرهنگی و آموزشی مختلف می‌تواند انجام دهد که مهم‌ترین آن‌ها عبارتند از:

- تلاوت و آموزش نماز و ترتیب دادن مسابقه‌هایی درباره نماز
- به نمایش گذاشتن فیلم‌هایی در ارتباط با نماز
- ترتیب دادن نمایشگاه و به اجرا گذاشتن نمایشنامه‌های مذهبی
- برگزاری اردوهای تفریحی و زیارتی و فرهنگی

و برنامه‌هایی نظیر این‌ها که بی شک می‌تواند نقش فراینده و مؤثری در رونق و شکوه فرهنگی و حضور نسل نوجوان در صفوف نماز داشته باشد.

نتیجه‌گیری

اخلاق حرفه‌ای معلمی وظایف و مسئولیت‌هایی است که یک معلم باید با آن‌ها آشنا شود تا بتواند به صورت حرفه‌ای دانش‌آموزان را تربیت نماید.

رابطه دانش‌آموز با معلم یک رابطه باطنی و معنوی است که طی آن دانش‌آموز معلم خود را به عنوان یک الگو و اسوه باور دارد. نماز یکی از واجبات دین مقدس اسلام است و انجام این فریضه سبب افزایش اخلاق حسنه، فضائل اخلاقی و کمالات انسانی می‌شود. یک معلم با اخلاق حرفه‌ای با آگاهی از شرایط روحی و جسمی دانش‌آموزان مقطع متوسطه، جهت ترغیب و علاقه‌مند کردن این گروه سنی به اقامه فریضه نماز روش‌های مؤثری را در پیش می‌گیرد. مهم‌ترین این روش‌ها عبارتند از: تواضع در مقابل دانش‌آموز، داشتن شرح صدر، برخورداری از اخلاق نیک، دعوت دانش‌آموز بر اساس اخلاق و ادبیات و فرهنگ وی، عمل به آنچه که می‌گوید، وقت‌شناسی، اهمیت به فضای نمازخانه، اجرای برنامه‌های فرهنگی و آموزشی که در نمودار زیر ترسیم می‌گردد:

کتابنامه

- (۱) قرآن کریم
- (۲) نهج البلاغه، (۱۴۱۴ق)، قم: هجرت.
- (۳) اسدی گرمارودی، محمد. (۱۳۶۹)، درس‌هایی از تربیت انسانی، تهران: مرکز نشر فرهنگی رجاء.
- (۴) ایزدی، ریحانه. (۱۳۹۴)، «راه‌های گرایش عمیق دانش‌آموزان به نماز»، مجله اینترنتی تدبیر.
- (۵) ایمانی‌پور، معصومه. (۱۳۹۱)، «اصول اخلاق حرفه‌ای در آموزش، اخلاق و تاریخ پزشکی»، سال پنجم، شماره ۶، صص ۳۸-۲۵.
- (۶) بنی‌هاشمی، سیدمحمد. (۱۳۸۹)، درآمدی بر تربیت عقلانی، چاپ دوم، تهران: مرکز فرهنگی انتشاراتی منبر.
- (۷) بهاگیر، حسن. (۱۳۹۰)، «بررسی رابطه بین اخلاق حرفه‌ای مدیران با تعهد سازمانی معلمان در مدارس متوسطه ناحیه ۳ استان البرز». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت معلم تهران.

- ۸) بیابانگرد، اسماعیل. (۱۳۷۶)، روان‌شناسی نوجوانان، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
- ۹) دهخدا، علی‌اکبر. (۱۳۷۷)، لغت‌نامه؛ دوره کامل (۱۵ جلدی)، تهران: دانشگاه تهران.
- ۱۰) دهنوی، حسین، (۱۳۷۷)، معلم موفق، قم: انتشارات ظفر.
- ۱۱) راغب اصفهانی، حسین. (۱۳۸۷)، مفردات الفاظ قرآن، قم: نوید اسلام.
- ۱۲) ربیعی، محسن. (۱۳۹۳)، «رابطه اخلاق حرفه‌ای و اعتماد سازمانی با توانمندسازی روانشناختی معلمان در شهر تبریز، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان.
- ۱۳) طباطبایی، محمد حسین. (۱۳۵۱)، المیزان فی تفسیر القرآن، بیروت: مؤسسه الأعلمی للمطبوعات.
- ۱۴) عابدینی، ابوالفضل. (۱۳۸۸)، مسئولیت‌های اخلاقی در قبال منافع عمومی در حکومت صفوی؛ اخلاق حرفه‌ای در تمدن ایران و اسلام. تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- ۱۵) عمید، حسن. (۱۳۸۱)، فرهنگ عمید، تهران: امیر کبیر.
- ۱۶) فراهیدی، خلیل بن احمد. (۱۴۰۹ق)، کتاب العین، چاپ دوم، قم: هجرت.
- ۱۷) قرائتی، محسن. (۱۳۸۹)، پرتوی از اسرار نماز، تهران: موسسه فرهنگی-انتشاراتی ستاد اقامه نماز.
- ۱۸) قرائتی، محسن. (۱۳۹۳)، شیوه‌های دعوت به نماز، تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.
- ۱۹) کلینی، محمد بن یعقوب. (۱۴۰۷ق)، الکافی، چاپ چهارم، تهران: دارالکتب السلامیه.
- ۲۰) مجلسی، محمدباقر. (۱۴۰۳ق) بحار الأنوار، چاپ دوم، بیروت: دار إحياء التراث العربی.
- ۲۱) محمودیان، مهدی. (۱۳۸۷)، نماز و نیایش، تهران: انتشارات پیام ولایت.
- ۲۲) معین، محمد. (۱۳۸۱)، فرهنگ فارسی معین، چاپ بیست و هفتم، تهران: انتشارات معین.

The role of teacher's professional ethics in encouraging middle school students to pray

Abstract

Professional ethics is one of the branches of ethics, the most important task of which is the growth and development of ethics-based rules in business. This issue is very important in education, in order to train good people; Because a teacher with professional ethics will have the greatest and most favorable effect on the student. Considering the importance of teenagers and young people as secondary school students in our country and the effect that the divine duty of prayer will have on their present and future lives and subsequently on the future of the country, this research examines the role of teacher's professional ethics in encouraging secondary school students. He has prayed. The method of conducting the present research is descriptive-analytical and the result shows that a capable teacher with professional ethics in persuading and motivating secondary school students to pray and to continue in performing this duty uses special methods that humility in front of the student, having a description Sadr, having good morals, inviting the student based on his ethics, literature and culture, doing what he says, being punctual, paying attention to the atmosphere of the prayer room, implementing cultural and educational programs are the most important of these methods.

Keywords: professional ethics, teacher, encouragement, students, middle school, prayer.
